

DOPRINOS FORENZIČKE ANALIZE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA PROCESIMA OTKRIVANJA I PROCESUIRANJA PREVARA

Dejan MALINIĆ*
Savka VUČKOVIĆ MILUTINOVIĆ**

Prevare u finansijskim izveštajima ugrožavaju normalno funkcionisanje privrede, tako što podrivaju poverenje koje postoji između preduzeća koja su dužna da o svojoj finansijskoj poziciji i performansama poslovanja istinito i objektivno izveštavaju i svih onih strana koje na osnovu ovih izveštaja donose ekonomske odluke. U ovom radu bavimo se prevarama u finansijskim izveštajima i upotrebom forenzičke analize u njihovom otkrivanju i procesuiranju. Cilj rada je da rasvetli pokretače prevarnog finansijskog izveštavanja i pruži uvid u raznovrsnost povezanih šema prevara, ali i instrumenata forenzičke analize koji su na raspolaganju za njihovu identifikaciju i dokazivanje, te da ukaže na potencijalne probleme u nastupu forenzičkih računovođa pred sudom i njihovo prevazilaženje. Istražuje se koji faktori otežavaju otkrivanje prevara u finansijskim izveštajima i koje kompetencije omogućavaju forenzičkim računovođama da otkriju, a zatim i uspešno predstave dokaze o prevarama na sudu. Rezultati pokazuju da neke imanentne karakteristike sistema finansijskog izveštavanja, poput preko potrebne

* Doktor nauka, redovni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, <https://orcid.org/0000-0001-5525-1278> E-mail: dejan.malinic@ekof.bg.ac.rs.

** Doktor nauka, vanredni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, <https://orcid.org/0000-0003-1065-0683> E-mail: savka.vuckovic@ekof.bg.ac.rs.

računovodstvene fleksibilnosti, ujedno otvaraju prostor za manipulacije, koje mogu biti efektivno identifikovane samo uz specijalizovana računovodstvena znanja forenzičkih računovođa, koji moraju da ovladaju arsenalom analitičkih instrumenata i pri tome, izbegnu potencijalne zamke u iznošenju stručnog mišljenja na sudu. Na kraju, bez poštovanja etičkih standarda računovodstvene profesije, a pre svega principa objektivnosti, potencijalna pristrasnost može obesmisлити validnost stručnog mišljenja, što ističe potrebu kontinuelnog fokusa na etici, kako u edukaciji tako i praksi forenzičkih računovođa.

Ključne reči: prevare u finansijskim izveštajima, računovodstvene manipulacije, forenzičke računovođe, forenzička analiza finansijskih izveštaja, otkrivanje prevara, veštačenje, računovodstvena etika

UVOD

Prevare u finansijskim izveštajima tokom istorije su zadavale velike nevolje pojedinačnim vlasnicima, koji su često ostajali bez inicijalno uloženog i naknadno stečenog kapitala, kao i očekivanih prinosa u vidu dividendi, institucionalnim investitorima kao što su penzioni i investicioni fondovi, kreditorima, koji su izloženi rizicima gubitka uloženog novca u vidu odobrenih kredita ili kupljenih dužničkih hartija od vrednosti, poslovnim partnerima, koji su gubili svoje poslove, i zaposlenima, koji su ostajali bez zarada i zaposlenja. Finansijski skandali koji nastaju u javnim preduzećima, čijim se hartijama od vrednosti trguje na berzi, potkopavaju efikasnost tržišta kapitala, narušavaju stabilnost poslovnog ambijenta, usporavaju privlačenje domaćih i stranih investicija i kompromituju kredibilitet računovodstvene profesije.

Finansijski skandali i prevare u finansijskim izveštajima nisu izum današnjeg poslovnog sveta. Pomenimo samo nekoliko prevara u finansijskim izveštajima iz daleke prošlosti, kao što su: kompanija *South Sea Co.* (otkrivanje prevare je dovelo do pucanja špekulativnog balona, što je za posledicu imalo velike gubitke investitora i raspuštanje Parlamenta 1721. godine) (Crumbley et al., 2015, 32), kompanija *Crédit Mobilier of America* (1872. godine u saradnji sa *Union Pacific Railroad Company* uvećavana je vrednost izvršenih radova, dok su akcije kompanije deljene po upola nižim cenama kongresmenima i istaknutim

političarima, plaćajući tako njihovu podršku) (Skalak, et al., 2011, 31-32), *The Security and Exchange Company* (Charles Ponzi je 1920. primenio šemu prevare koja se i danas koristi) (Springer, 2021, 262-264), *McKesson and Robbins Inc.* (prevare su vršene preko fiktivnih prihoda, potraživanja i zaliha, pri čemu su plaćanja vršena nepostojećom gotovinom iz nepostojeće banke 1937. godine) (Foster, Strauch, 2009, 1).

Prevare sa kraja prethodnog i početka ovog veka, kao što su *Enron* (1996-2000), *WorldCom* (1997-2001), *Health South* (1997-2001), *Parmalat* (1998- 2002), *Royal Ahold* (1998-2002) i mnoge dr. (Grant, Visconti, 2006, 369-372), pokazuju ne samo da su prevare i dalje prisutne, već i da su one još raznovrsnije i organizovanije, budući da se njima često bave profesionalci sa dovoljno znanja i iskustva. Poslednjih desetak godina pojavile su se nove prevare koje samo potvrđuje da ni nova regulativa i novi unapređeni instrumenti za otkrivanje prevara ne mogu u potpunosti da spreče ovu pošast. Pomenimo nemačku kompaniju *Wirecard AG* (fiktivni prihodi i dobici, podnet zahtev za stečaj 2020, nakon priznanja da je 2,1 milijardi dolara nestalo iz bilansa stanja), kinesku kompaniju *Luckin Coffee Inc.* (falsifikovanje prihoda u iznosu od 300 miliona dolara, što je otkriveno 2019. godine), multinacionalnu kompaniju *Steinhoff International Holdings NV* koja je bila listirana u Nemačkoj i Južnoj Africi (milijarde dolara fiktivnih ili neregularnih transakcija tokom nekoliko godina, otkrivenih 2017. godine) i japansku kompaniju *Toshiba* (povećala svoj profit za 1,2 milijarde dolara nepravilnim knjiženjem očekivanih dobitaka i odlaganjem priznavanja gubitaka tokom nekoliko godina, što je obelodanjeno 2015. godine), koje su nastavile tradiciju finansijskih skandala (Kaszteľnik, Jermakowicz, 2024). Dodajmo i kompaniju *General Electric* koja je pristala 2020. godine da plati kaznu u iznosu od 200 miliona dolara zbog dovođenja investitora u zabludu (*US Securities and Exchange Commission*, 2020).

Proces digitalizacije koji je zahvatio globalnu ekonomiju doneo je neke revolucionarne promene u svetu biznisa. Informacione tehnologije su dovele do neverovatno brze razmene informacija, znanja i ideja putem interneta, čime su doprinele unapređenju poslovnog komuniciranja i širenju poslovnih mogućnosti. To je omogućilo intenziviranje globalne povezanosti, razvoj elektronske trgovine, otvaranje novih tržišta i efikasnije odvijanje bankarskih transakcija. Preduzeća su dobila priliku da smanjuju poslovne troškove, prevazilaze geografske barijere i stiču ekološke prednosti. Brzina i sigurnost finansijskih transakcija, obezbeđena sigurnosnim protokolima, dodatno su doprinele unapređenju poslovnih procesa. Nažalost, digitalizacija je

donela i nove izazove u borbi protiv prevara. Prevare u finansijskim izveštajima su postale sofisticiranije, olakšano je skrivanje lažnih transakcija, povećani su rizici od falsifikovanja dokumenata, povećan je broj sajber napada i sl., čime su povećane i mogućnosti kreiranja lažnih rezultata.

Imajući prethodno u vidu, u radu su postavljena dva cilja. Prvi je sagledavanje pokretača prevara, adekvatno pozicioniranje prevara u finansijskim izveštajima i identifikovanje instrumenata koji se mogu koristiti u njihovom otkrivanju. Drugi cilj se nadovezuje na prvi i odnosi se na potrebu prepoznavanja uloge forenzičkih računovođa u dokazivanju i procesuiranju prevara, ističući pri tome preko potrebnu kompetentnost koju oni treba da poseduju. Nakon toga, moguće je sugerisati pravce aktivnosti koji su usmereni na prepoznavanje načina koji vode do unapređenja forenzičkih kapaciteta sa ciljem podizanja efikasnosti borbe protiv prevara u finansijskim izveštajima. Sistematizacija izlaganja u radu podređena je postavljenim ciljevima.

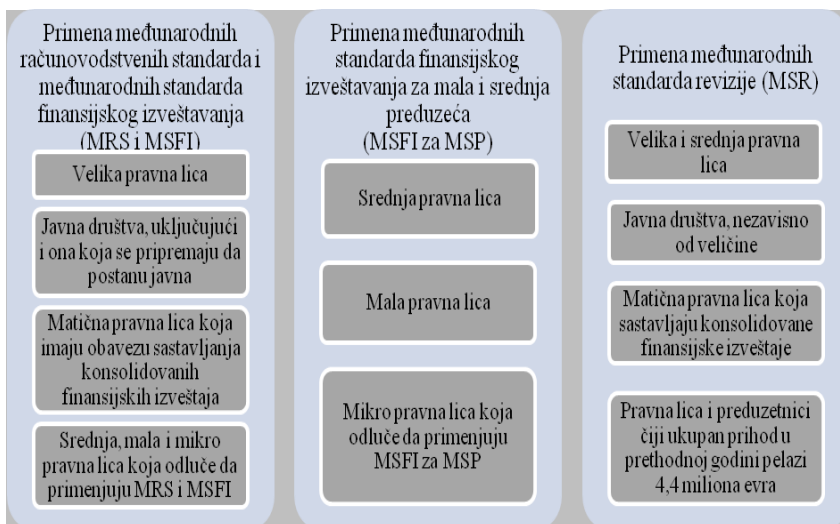
Pokretači prevara u finansijskim izveštajima

Zbog javnog interesa koji se nalazi u osnovi finansijskog izveštavanja, finansijski izveštaji su pod snažnim uticajem zakonske i profesionalne regulative, te bi se iz te perspektive moglo reći da je računovodstvo jedan od najuređenijih segmenata preduzeća. U cilju dostizanja uporedivosti i potrebnog kvaliteta finansijskog izveštavanja, u najvećem broju zemalja sveta preduzeća primenjuju u nekoj meri međunarodne računovodstvene standarde (MRS), odnosno međunarodne standarde finansijskog izveštavanja (MSFI). Od 169 analiziranih jurisdikcija, u kojima se ostvaruje preko 98% svetskog GDP-a, 147 (87,0%) zahteva primenu međunarodnih standarda, 14 (8,3%) dopušta ili zahteva (ali ne u celini) njihovu primenu, dok preostalih 8 (4,7%) ne zahteva, niti dopušta primenu međunarodnih standarda (IFRS Foundation, 2025). Reč je o profesionalnoj regulativi koju odlikuju najbolja dostignuća računovodstvene profesije na globalnom nivou, obaveznost pune primene MRS i MSFI za kompanije koje imaju obavezu da ih primenjuju, kao i nemogućnost promene nacionalnim zakonodavstvom. To zemljama koje su prihvatile ovu regulativu pruža mogućnost dostizanja visokog nivoa kvaliteta finansijskog izveštavanja, što je posebno važno za male zemlje i zemlje u razvoju koje, po pravilu, nemaju dovoljno kapaciteta da razvijaju sopstvene standarde.

Republika Srbija je prihvatila međunarodne standarde u oblasti računovodstva i revizije kao merodavne u sistemu finansijskog izveštavanja, sa izuzetkom mikro pravnih lica. Ono što ipak jeste problem u domaćem okruženju su prevodi aktuelne međunarodne regulative, koji kasne i stoga dovode do neusklađenosti izveštaja sa najnovijim verzijama standarda. Na slici 1 prikazan je pregled primene međunarodnih standarda u Republici Srbiji u skladu sa relevantnim zakonima.

Slika 1

Primena međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja i međunarodnih standarda revizije u Republici Srbiji

Izvor: Sistematizacija autora prema (*Zakon o računovodstvu*, 2020; *Zakon o reviziji*, 2019).

Uprkos zakonskoj i profesionalnoj uređenosti sistema finansijskog izveštavanja, činjenica je da finansijski skandali i prateće prevare u finansijskim izveštajima i dalje postoje u svim zemljama sveta. To nameće potrebu istraživanja prevara u finansijskim izveštajima i prepoznavanje njihovih pokretača.

Prevare koje se manifestuju u finansijskim izveštajima u fokusu imaju računovodstvene igre sa brojevima koje su usmerene na manipulativno upravljanje dobitkom, u okviru ili izvan granica određenih zakonskom i profesionalnom regulativom (Mulford, Comiskey, 2002, 15). U tom smislu, „prevarno finansijsko izveštavanje predstavlja namerno, unapred smišljeno prikazivanje netačnih i izostavljanje materijalno

značajnih finansijskih ili nefinansijskih informacija kako bi se doveli u zabludu korisnici koji se pri donošenju ekonomskih odluka oslanjaju na informacije iz finansijskih izveštaja“ (Malinić, 2008, 187). *Rezaee and Riley* navode da prevarno izveštavanje uključuje nekoliko prepoznatljivih šema prevara:

- falsifikovanje, izmene ili manipulacije materijalno značajnim finansijskim evidencijama, pratećim dokumentima ili poslovnim transakcijama.
- namerni materijalno značajni propusti ili pogrešno predstavljeni događaji, transakcije, računi ili druge važne informacije na osnovu kojih se pripremaju finansijski izveštaji.
- namerna pogrešna primena računovodstvenih principa, politika i procedura koje se koriste za merenje, priznavanje, izveštavanje i obelodanjivanje ekonomskih događaja i poslovnih transakcija.
- namerno izostavljanje ili pogrešno predstavljanje obelodanjivanja u vezi sa računovodstvenim principima i politikama i povezanim finansijskim iznosima“ (Rezaee, Riley, 2010, 7).

Otkrivanje prevara u finansijskim izveštajima je veoma zahtevan posao, koji pre svega podrazumeva visok nivo kompetentnosti onih koji se tim poslovima bave. Ta znanja su bazično računovodstvena, budući da se računovođe najbolje razumeju u finansijske izveštaje. Ipak, zbog kompleksnosti posla postoji potreba za interdisciplinarnim znanjima, te forenzičke računovođe treba da poseduju osnovna znanja iz oblasti prava, funkcionisanja tržišta kapitala, informatike, poslovne analitike, pa i veštačke inteligencije. Dodatni izazov je što se danas u ulozi učinioca prevara takođe nalaze oni sa visokim nivoom računovodstvene i pravne kompetentnosti.

Postoji dosta pokretača prevara koji otežavaju detektovanje prevara u finansijskim izveštajima. Pokretači prevara se jednim delom odnose na mogućnosti ili prilike koje omogućavaju nastanak prevara. Prilike daju odgovor na pitanje šta je omogućilo nastanak prevare. Pored prilika za nastanak prevare je neophodno postojanje motiva za vršenje prevara. Motivi definitivno podstiču korišćenje prilika za činjenje prevara. U nastavku navodimo prilike koje čine manevarski prostor za činjenje prevara u finansijskim izveštajima.

1. Kompleksnost sistema finansijskog izveštavanja. Pripremanje finansijskih izveštaja obuhvata sva poslovna događanja tokom izabranog obračunskog perioda. U te svrhe računovođe se oslanjaju na bazične računovodstvene principe, računovodstvene standarde, pri čemu su neki veoma kompleksni, kao i na relevantnu zakonsku regulativu.

Računovodstvena fleksibilnost, iskazana kroz prizmu postojanja prava opcije i upotrebe računovodstvenih procena, otvara problem prosuđivanja koji je uvek u nekoj meri opterećen subjektivizmom, što vešti poznavaoци materije mogu zloupotребiti i prikazati finansijsku poziciju i profitabilnost na način koji može značajno odstupati u odnosu ekonomsku realnost.

2. Mogućnost manipulisanja u okvirima profesionalne i zakonske regulative. Pravo opcije otvara mogućnost kreatorima finansijskih izveštaja da koriste agresivan pristup koji podrazumeva izbor računovodstvenih metoda i politika dominantno sa namerom da oblikuju finansijske izveštaje po želji menadžmenta, posebno u uslovima javnih akcionarskih preduzeća sa izraženom disperzijom vlasnika ili po želji vlasnika u privatnim nejavnim preduzećima. Birajući metode koje su regulativom dopuštene, istovremeno usmeravajući stanje i tokove u pravcu željenih, a ne istinitih i poštenih finansijskih izveštaja, namerno na perfidan način oblikuju finansijske performanse u skladu sa ciljevima koje žele da ostvare, formalno ostajući u propisanim okvirima ponašanja. Pri tome, veoma je teško povući preciznu liniju koja deli legitimnu računovodstvenu praksu dopuštenu pravom opcije od manipulacija izazvanih agresivnim računovodstvenim ponašanjem. U tom smislu, agresivna praksa vremenom može prerasti u prevaru, ako dostigne materijalno značajan iznos (Mulford, Comiskey, 2002, 41-42).

3. Zloupotreba transparentnosti finansijskog izveštavanja. Transparentnost izveštavanja je jedan od osnovnih postulata koji stoji u osnovi finansijskog izveštavanja. Ona ne podrazumeva samo kreiranje i prezentovanje transparentnih finansijskih izveštaja, pre svih bilansa stanja, bilansa uspeha i izveštaja o novčanim tokovima, već i dodatna objašnjenja pojedinačnih stavki koje se u tim izveštajima nalaze, što se ostvaruje kroz napomene uz finansijske izveštaje. Prikazivanje detaljnih informacija na prvi pogled izgleda poželjna karakteristika finansijskog izveštavanja, ali, nažalost, to nije uvek tako. Postoje situacije u praksi gde transparentnost postoji u formalno-pravnom, ali ne i u suštinskom smislu. Kompanije mogu obelodaniti promenu politike priznavanja prihoda i, na primer, preći na metod procenta ispunjenosti ugovorne obaveze, što je u skladu sa zahtevima transparentnosti, ali istovremeno mogu izostaviti informacije o efektima koje takvo priznavanje ima na performanse preduzeća (prihode, dobitak, kapital i sl.), što ukazuje da pune transparentnosti nema. Pored toga, treba imati u vidu da ukoliko neko želi da prikrije relevantne informacije, a da pri tome formalno ispuni zahteve transparentnosti, onda je izvesno je da će to lakše uraditi u napomenama koje imaju veći, nego u napomenama koje sadrže manji broj strana. Još „suptilnija“ je situacija kada se povezane informacije obelodanjuju na različitim mestima u napomena.

4. Ignorisanje napomena uz finansijske izveštaje. Ignorisanje informacija iz bilo kog izveštaja značajno povećava rizike pogrešnog odlučivanja. Menadžeri znaju da se značajan broj korisnika oslanja na informacije iz bilansa stanja, bilansa uspeha i izveštaja o novčanim tokovima, dok informacije iz napomena često zapostavlja. U prilog tome govori i činjenica da su neke manipulacije mogle da budu izbegnute da su investitori čitali napomene, jer su informacije na osnovu kojih se moglo zaključiti da su prevare manjeg ili većeg intenziteta postojale bile obelodanjene. Otuda i preporuka: „Čitajte napomene. Svrha napomena je da pruže informacije kako preduzeća postupaju sa bilansom stanja i bilansom uspeha. Napomene možda neće otkriti sve što bi trebalo da znate, ali ako ih ne pročitate, ne možete se nadati da ćete saznati“ (Reilly et al., 2018, 289).

5. Informaciona inferiornost eksternih korisnika. Poznato je da informaciono superiornija pozicija daje menadžmentu mogućnost da oblikuje finansijske izveštaje koji odstupaju od ekonomske realnosti. Otuda, informaciona asimetrija dodatno povećava rizike od prevarnog izveštavanja. Iskustva govore da su u slučajevima velikih finansijskih skandala često najveće štete trpeli investitori koji su gubili veliki deo uloženog kapitala.

Pri svemu ovome treba imati u vidu da finansijske izveštaje ne čitaju samo računovodstveni eksperti. Naprotiv, oni su dominantno namenjeni širokom krugu značajno različitih investitora, koji donose veoma važne odluke o investiranju ili dezinvestiranju, pri čemu oni često nemaju gotovo nikakve dodirne tačke sa računovodstvenim znanjima.

Svemu prethodnom treba dodati da važnu ulogu u činjenju prevara imaju motivi koji podstičuće deluju na prevare u finansijskim izveštajima. Pomenimo najvažnije. Češće su situacije kada menadžeri imaju potrebu da rezultati budu povoljnije prikazani nego što oni stvarno jesu. U situacijama kada menadžeri nisu u stanju da u punom kapacitetu realizuju preambiciozno postavljenu strategiju, oni mogu da posegnu za prevarama u finansijskim izveštajima pre nego da priznanju da planirane rezultate ne mogu dostići. Dostizanje odgovarajućih kompenzacija može da bude razlog veštačkog uvećanja dobitka, kada preduzeće ne posluje na nivou koji omogućava njihovo dostizanje. Preuveličavanju rezultata i vrednosti kapitala menadžeri su skloni i kada žele da utiču na kretanje emisije cene akcija. U tom smislu biće motivisani da preduzeće predstave tako da izgleda bolje nego što stvarno jeste, čime se u zabludu dovode novi investitori koji kupuju precenjene akcije, što je razlog za manipulacije. Ponekad razlog za

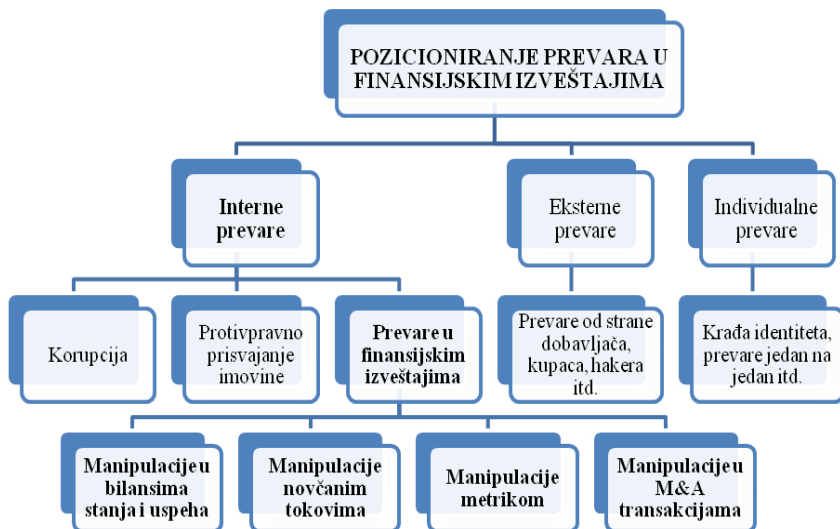
nameran izbor računovodstvenih politika koje precenjuju performanse mogu biti zaštitne klauzule koje su kreditori ugovorili sa preduzećima (određen nivo likvidnosti, zaduženosti, dobitak po akciji i sl.). Iako ređe, mogu postojati razlozi za potcenjivanje dobitaka, kada se oni prebacuju u naredne obračunske periode. Tipični primeri su ostvarivanje poreskih koristi i maskiranje monopolskog položaja.

Pozicioniranje i otkrivanje prevara u finansijskim izveštajima

Za bolje razumevanje prevara u finansijskim izveštajima, posebno za razumevanje veličine štete u odnosu na druge prevare, kao i raznovrsnosti prevara u finansijskim izveštajima, te kompleksnosti poslova kojim se forenzičke računovođe bave, neophodno je da ove prevare posmatramo zajedno sa drugim prevarama koje nastaju, posebno u kontekstu njihove podele na interne i eksterne prevare. U tom smislu na slici 3 prikazano je pozicioniranje prevara u finansijskim izveštajima u odnosu na sve druge prevare koje se pojavljuju.

Slika 2

Pozicioniranje prevara u finansijskim izveštajima

Izvor: Modifikovano prema Crain et al., (2015, 246)

Štete koje nastaju kao posledica velikih finansijskih skandala, koje su najčešće praćene prevarama u finansijskim izveštajima, su ogromne i trpe ih mnoge interesne grupe. Stavljanje fokusa u ovom radu na prevare u finansijskim izveštajima podrazumeva da znamo da ove prevare procentualno najmanje zastupljene u internim finansijskim prevarama, svega od 5 do 10% u periodu od 2018. do 2024. godine. Međutim, u pogledu pomenutih šteta koje nastaju ove prevare su ubedljivo najveće. Mereno medijanom gubitaka, prevare u finansijskim izveštajima za analizirani četvorogodišnji period su veće za 3,9 puta u odnosu na prevare koje nastaju po osnovu korupcije, odnosno čak 7,2 puta u odnosu na pronevere imovine (ACFE, 2024, 2022, 2020, 2018).

Već smo ranije videli da postoje brojni pokretači prevara, što nagoveštava raznovrsnost prevara u finansijskim izveštajima. Ovde bismo mogli još da dodamo da menadžeri posežu za prevarama zato što razmišljaju da je prevare u finansijskim izveštajima relativno lako napraviti, da se to isplati i da pri tome neće biti otkriveni. Ipak, prethodni pregled prevara u delu koji se odnosi na prevare u finansijskim izveštajima ne otkriva u potpunosti njihovu kompleksnost i izazove koji stoje pred forenzičkim računovođama. Pomenimo samo da u okviru manipulacija u bilansima stanja i uspeha postoji sedam različitih tehnika koje se koriste u praksi: prevremeno evidentiranje prihoda, evidentiranje fiktivnih prihoda, jačanje dobitka tranzitornim transakcijama, premeštanje tekućih rashoda u naredne periode, skrivanje rashoda i gubitaka, premeštanje tekućih dobitaka u naredne periode i premeštanje budućih rashoda u tekući period. Pri tome, ako uzmemo jednu manipulaciju, primera radi premeštanje tekućih rashoda u naredne periode, treba imati u vidu da za njenu realizaciju u praksi stoje na raspolaganju četiri tehnike, i to: prekomerno kapitalizovanje poslovnih rashoda, usporena amortizacija imovine, neotpisivanje imovine za obezvređenje, neevidentiranje rashoda za nenaplativa potraživanja i obezvređene plasmane. Dodatno, samo tehnika prekomernog kapitalizovanja poslovnih rashoda može da se realizuje kroz četiri transakcije: nepravilnu kapitalizaciju poslovnih rashoda, kapitalizaciju troškova marketinga i troškova posredovanja, kapitalizaciju troškova razvoja softvera i neuobičajeno povećanje nekih pozicija u bilansu (Schilit et al., 2018, 84-91). Na ovaj način stičemo samo delimičnu predstavu o jednoj manipulaciji koja se odnosi na premeštanje tekućih rashoda u naredne periode. Dodajmo da Schilit analizira 12 manipulacija razvrstanih u četiri velike grupe, više od četrdeset tehnika koje se primenjuju u procesu manipulisanja i skoro sto

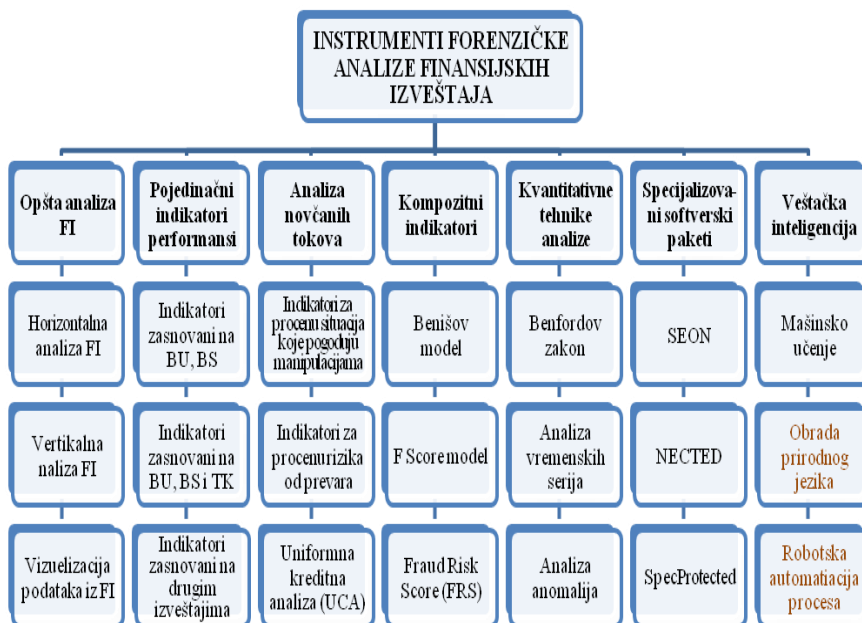
pojedinačnih transakcija koje učinioci prevara koriste u praksi (Schilit, et al., 2018). Ovo sasvim dovoljno ilustruje kompleksnost prevara u finansijskim izveštajima i neophodnost temeljnih računovodstvenih i drugih povezanih znanja da bi se uspešno bavili istraživanjem, otkrivanjem i dokazivanjem prevara u finansijskim izveštajima.

Upravljanje rizicima prevara generalno, a posebno rizicima prevara u finansijskim izveštajima, podrazumeva prvenstveno razumevanje poslovnih situacija, poslovnih transakcija i prevara koje u tom kontekstu nastaju, kreiranje strategije za borbu protiv prevara, postavljanje i implementiranje kodeksa poslovne etike, postavljanje sistema ranih upozoravajućih signala, razvijanje efikasnog sistema internih kontrola, kao i povremeno preispitivanje njihove efektivnosti i efikasnosti, budući da u njihovom postavljanju učestvuje i menadžment. Zapravo, menadžment je odgovoran za dizajniranje i efikasno upravljanje rizikom od prevara, pri čemu se paradoks ogleda u tome da su menadžeri često umešani u prevare. Uspešno upravljanje rizicima od prevara podrazumeva snažnu posvećenost borbi protiv prevara, razvijanje svesti o veličini štete koje prevare izazivaju, obelodanjivanje konflikata interesa, kontinuiranu procenu rizika od prevara, postavljanje procedura za prijavljivanje prevara i zaštitu uzbunjivača, stalna unapređenja procesa i kontinuirani monitoring (Crain et al., 2015, 211-212). Sasvim je jasno da bi povećanje ulaganja u preventivne aktivnosti omogućila bolju zaštitu investitora, efikasnije tržište kapitala, smanjenje troškova sudskih sporova i veći kredibilitet računovodstvene profesije.

Imajući sve prethodno u vidu, logično je da forenzičke računovođe moraju da poseduju sofisticirana računovodstvena znanja, koja su na većem nivou od znanja koja poseduju manipulatori. To su znanja koja treba da im pomognu da razumeju procese istraživanja i procesuiranja prevara, kao i da budu sposobni da primenjuju različite instrumente u procesu otkrivanja prevara. U tom kontekstu, obično će se kombinovati više različitih instrumenata kako bi se povećala validnost izvedenih zaključaka. Pregled instrumenata koji forenzičkim računovođama stoje na raspolaganju prikazan je na slici 3.

Slika 3

Instrumenti forenzičke analize finansijskih izveštaja

Izvor: Autori

Kompleksnost prevara koje nastaju u finansijskim izveštajima zahteva višedimenzionalnu analizu koja se proteže od upotrebe tradicionalnih instrumenata analize, preko kompozitnih indikatora i scoring modela pa sve do upotrebe specijalizovanih softvera i veštačke inteligencije. Oprezan pristup je pri tome neophodan, prvenstveno zbog činjenice da odstupanja od standardnih vrednosti ne moraju nužno da znače da su u pitanju prevare. Brže povećanje potraživanja od kupaca u odnosu na prihode može da bude indikator prevremenog priznavanja prihoda ili postojanja fiktivnih prihoda, ali može nastati i kao posledica regularne promene politike kreditiranja kupaca. Otuda je neophodno da interpretacija bude posmatrana u širem kontekstu kako bismo došli do ispravnih zaključaka.

Raznovrsnost instrumenata predstavljenih na slici 3 u kombinaciji sa širim računovodstvenim znanjima pruža mogućnost donošenja kvalitetnih zaključaka, uključujući i mogućnost prepoznavanja ranih upozoravajućih signala i promptno delovanje. Dodatni kvalitet istraživanju prevara pored tradicionalne forenzičke analize finansijskih izveštaja, daju primena scoring modela kao kompozitnih indikatora, kvantitativne tehnike, kao i razvijeni

različiti softverski paketi namenjeni prepoznavanju prevara. Konačno, primena veštačke inteligencije, koja omogućava analizu nestrukturiranih podataka kompletira onu nedostajuću dimenziju koja se odnosi na analizu tekstualnih informacija, čime se postiže ravnoteža u upotrebi strukturiranih i nestrukturiranih informacija, što značajno unapređuje kvalitet istraživanja prevara. Naravno, moramo biti svesni da rezultati nisu uvek pouzdani i da je učešće forenzičkih računovođa u ovim procesima nezamenljivo.

Kada otkrivene finansijske prevare postanu predmet sudskih postupaka, forenzičke računovođe imaju potencijal da se uključe i da svoje stručno znanje upotrebe na sudu kako bi omogućile razumevanje nastale prevare i stoga njeno dokazivanje. Kovanica forenzički računovođa nastala je pre svega imajući u vidu stavljanje računovodstvenih znanja u funkciju prava.

Doprinos forenzičkih računovođa procesuiranju prevara

Računovodstvo ima dugu tradiciju i afirmisano je kao profesija, jer zadovoljava niz karakteristika koje odlikuju profesiju, kao što su postojanje specijalizovanog korpusa znanja, postavljeni kriterijumi prijema u profesiju i uspostavljen etički kodeks ponašanja. Distinktivna karakteristika računovodstva jeste i prihvatanje odgovornosti za rad u javnom interesu, što pretpostavlja da javni interes mora da ima prioritet u odnosu na lične interese računovođe, ali i interese njegovog poslodavca ili klijenta. U tom kontekstu, računovodstvena ekspertiza kao relevantna i pouzdana može da bude u funkciji podrške sudskim postupcima u kojima se zahteva analiza finansijskih informacija. Kako bi računovođe dale svoj pun doprinos kao stručnjaci na sudu, nadogradnja njihovih kompetencija u vidu forenzičko-računovodstvenih znanja i veština je važna. Pored specijalizacije u oblastima zastupljenim u sudskim postupcima, poput finansijskih prevara, poznavanje pravnog sistema omogućava da se dokazi iznesu na način koji je odgovarajući za sud. Čak neki autori navode da su perspektiva i način posmatranja transakcija drugačiji iz ugla forenzičkog računovođe, tako da dobar računovođa ne mora istovremeno da bude dobar forenzički računovođa (Crumbley et al., 2015; Wolosky, 2004).

U sudskim postupcima, iskazi forenzičkih računovođa mogu da budu od ključnog značaja. Sanchez i Zhang (2012) su ukazali na ulogu forenzičkih računovođa u dokazivanju prevarnog finansijskog izveštavanja u nekim od najpoznatijih slučajeva finansijskih skandala, poput slučaja kompanije *Enron* i kompanije *HealthSouth*. Tako je, na primer, u slučaju kompanije *HealthSouth*, jedan od angažovanih

forenzičkih računovođa razotkrio tehniku manipulacije koja je vodila uvećanju neto dobitka za 1,4 milijardu dolara, a prevashodno je bila zasnovana na fiktivnom uvećanju prihoda, koje nije knjiženo direktno na računu prihoda, nego kao smanjenje salda na korektivnom računu prihoda koji iznos bruto prihoda svodi na neto iznos. Interesantno je da je uvećanje imovine koje prati uvećanje prihoda knjiženo kao kao fiktivno uvećanje osnovnih sredstava, ali je raspoređivano na više računa imovine u iznosima ispod granice materijalnosti, kako bi se izbegla pažnja revizora.

Izučavanjem iskustava zemalja u kojima već više decenija postoji praksa angažovanja forenzičkih računovođa kao stručnjaka u sudskim postupcima moguće je sagledati njihov doprinos i brojne slučajeve gde je njihov izveštaj i usmeni iskaz dominantno opredelio ishod spora (Buckhoff, Taylor, 2005). Sa druge strane, moguće je izvući i neke korisne zaključke u pogledu usmeravanja rada forenzičkih računovođa, kako bi se izbeglo odbacivanje rezultata njihovog rada na sudu. Pre svega, okvir za delovanje treba da bude sopstvena ekspertiza, iako se računovođi čine logičnim i neki drugi zaključci. Crumbly i Chang (2014) navode da sudije često delimično isključuju iskaze forenzičkih računovođa zbog toga što tumače pravo, izvlače pravne zaključke o krivici i obavezama ili tumače psihološke motive optuženih. U tom kontekstu važno je da forenzički računovođa ne preuzima ulogu koja mu ne pripada, nego da svoj doprinos ostvari računovodstvenom ekspertizom. Poznavanje bazičnih pravnih koncepata, posebno u delu dokaza, jeste važno, ali ne podrazumeva da forenzički računovođa može i treba da se bavi zadacima tužioca, odbrane illi suda.

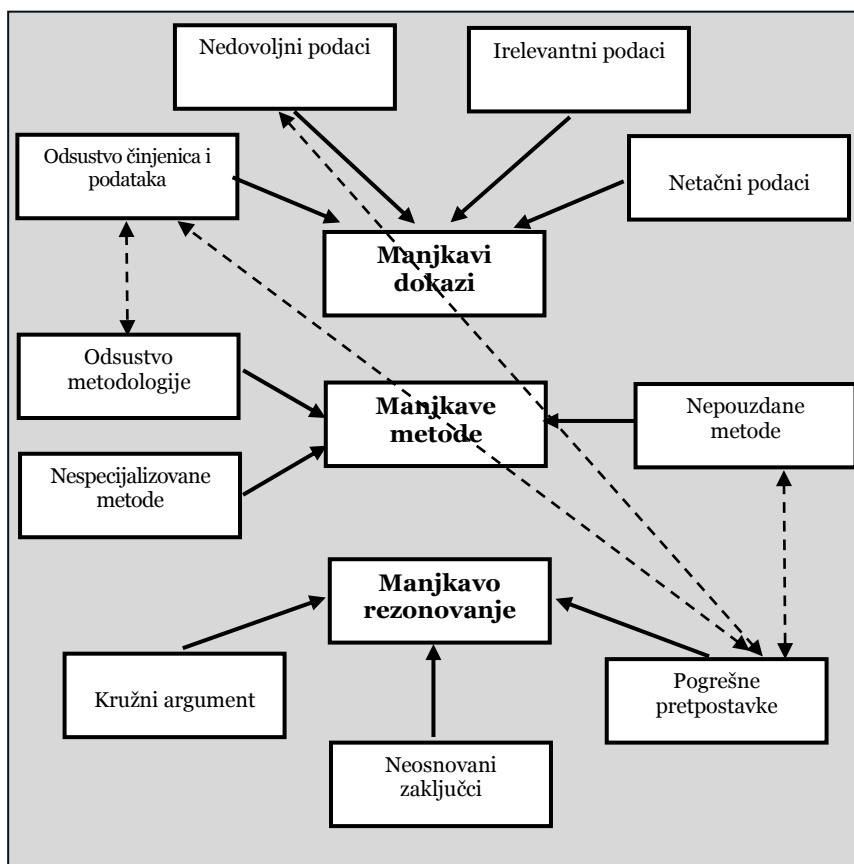
Revizorska firma PricewaterhouseCoopers (2022) sprovela je jednu dužu studiju koja pokriva period od 2000. do 2019. godine sa ciljem analize svedočenja finansijskih eksperata (ekonomista, računovođa, procenitelja, poslovnih konsultanata) na sudovima u SAD-u i utvrđeno je da osnovni razlozi za neprihvatanje iskaza stručnjaka, delimično ili u celosti, leže na prvom mestu u njihovoj nepouzdanosti, na drugom mestu je irelevantnost i na trećem same kvalifikacije stručnjaka. Iako se treći razlog eksplicitno odnosio na neadekvatne kvalifikacije stručnjaka, poput izostanka specijalističkih znanja ili potrebnog iskustva, moglo bi se zaključiti da nepouzdati i irelevantni iskazi takođe svoj uzrok imaju u nedovoljnoj kompetentnosti lica koja nastupaju kao stručnjaci ili alternativno, u njihovom postupanju bez primene dužne pažnje.

Činjenica da su metodološki propusti prisutni, navela je grupu autora da detaljnije prouči njihov karakter kada su u pitanju forenzičke

računovođe (Abukhalaf et al., 2021). U periodu od 2003. do 2020. godine analizirali su sudske postupke po osnovu finansijskih prevara gde su forenzičke računovođe bile uključene kao stručnjaci i otkrili su da problemi mogu da nastanu usled: manjkavosti dokaza, manjkavosti metoda i manjkavosti u rezonovanju, što je sa još detaljnijim raščlanjavanjem metodoloških uzroka prikazano na Slici 1. Identifikovana je i interakcija između metodoloških propusta (prikazana isprekidanim linijama na Slici 1), pri čemu se pogrešne pretpostavke najčešće pojavljuju zajedno sa nekim drugim nedostacima.

Slika 4

Metodološki propusti u radu forenzičkih računovođa

Izvor: (Abukhalaf, et al., 2021)

Ovaj prikaz omogućava koristan uvid forenzičkim računovođama kako bi izbegli da njihov iskaz ne bude prihvaćen. Fokus je na radu u skladu sa principom profesionalne kompetentnosti i dužne pažnje, što je jedan od osnovnih principa koji obavezuje profesionalne računovođe. U tom kontekstu, računovođe moraju da steknu razumnu sigurnost da su podaci i metode koje koriste odgovarajući u okolnostima konkretnog slučaja i da budu u stanju da objasne pretpostavke na kojima baziraju pojedine metode, te njihov uticaj na zaključke.

Istraživanje Muehlmann i saradnika (2012) skreće pažnju na neuređenost kvalifikacija forenzičkih računovođa u SAD-u, pa je tako na njihovom uzorku angažovanja forenzičkih računovođa kao stručnjaka u poreskim postupcima pred američkim sudovima, stopa efektivnosti za one sa sertifikatom profesionalnih računovođa (CPA – certified public accountant) bila 100%, dok se u okviru obrazloženja sudija po osnovu neprihvaćenih iskaza ostalih stručnjaka implicitno ili eksplicitno navodi nekompetentnost, pa i samoproklamovanje u forenzičke računovođe.

Pripadnost profesiji nije garancija da će uloga stručnjaka u sudskom postupku biti adekvatno obavljena. Postoje primeri kada to nije bio slučaj (Crumbley, Cheng, 2014). Ipak, sigurno je da je manji rizik od propusta, kao i da profesija, odnosno profesionalne organizacije moraju u kontinuitetu da rade na održavanju profesionalnih vrednosti svojih članova kako bi sačuvali reputaciju i poverenje koje im je ukazano. U pogledu kompetentnosti, Etički kodeks računovođa ističe da se ne mogu prihvatati angažmani za koje se oceni da neće biti izvedeni sa potrebnim nivoom kvaliteta (IESBA, 2022). Pored ekspertize, važno je uložiti i dovoljno vremena u predmet koji je prihvaćen. U jednom ranijem istraživanju pokazalo se da računovođe obavljaju usluge veštačenja uglavnom kao sporedni i usputni posao (Champagne et al., 1991). Ipak, kada je reč o uključivanju u sudske postupke sa pozicije stručnjaka, moglo bi se očekivati da efektivnost forenzičkih računovođa bude viša, ako je predmet veštačenja prevarno finansijsko izveštavanje nego nega druga pitanja, imajući u vidu primarnu računovodstvenu ekspertizu.

Iskustva Australije (Craig, Reddy, 2004) pokazuju da doprinos forenzičkih računovođa može da se unapredi ako se deluje u tri pravca, koji uključuju rad računovođa, rad sudija, kao i promene u pravnom okruženju. Sudije su istakle u velikom procentu (75% ispitanika) da se često ili povremeno oslanjaju na mišljenja stručnjaka, gde su u rangiranju osam disciplina, računovođe bile na trećem mestu po angažovanju, ali su stavovi sudija bili i da su im od ovih osam disciplina, računovodstveni dokazi najkomplikovaniji za razumevanje i ocenu. Takođe, ozbiljna primedba odnosila se na

pristrasnost, odnosno izostanak nezavisnog i objektivnog pristupa, generalno kod svih stručnjaka, pa i računovođa.

U pogledu prvog problema treba se osvrnuti na set znanja i vještina koji se očekuje od forenzičkih računovođa. Logično se nameću među najvažnijim komunikacione vještine, kako pisane, tako i usmene, što je potvrđeno i u raznim istraživanjima mišljenja relevantnih strana (forenzičkih računovođa, korisnika njihovih usluga, akademaca) (Borges Tiago Campos, Bastosda Cruz, 2021; DiGabriele, 2008). Stručni jezik i kompleksni obračuni moraju da budu prilagođeni kako bi se učinili razumljivim sudu. Razumljivost je generalno jedna od kvalitativnih karakteristika računovodstvenih informacija sa unapređujućim efektom, ali u kontekstu upotrebe na sudu još više dobija na značaju. Sa druge strane, kao što je identifikovano u australijanskoj studiji (Craig, Reddy, 2004), treba omogućiti i sudijama da putem dodatnih edukacija steknu određena znanja iz računovodstva i finansija.

U pogledu drugog problema, a to je problem pristrasnosti, dovodi se u pitanje smisao nalaza i mišljenja stručnjaka kao dokaza. Osnovna premisa je da stručnjak treba da svoj rad sprovodi uz poštovanje principa objektivnosti, a što dalje znači da on nije zastupnik nijedne strane i da mora da bude sposoban da se odupre neprimerenim pritiscima koji mogu pre svega da dođu od strane koja ga je angažovala. Objektivnost je ugrađena u etičke standarde računovođa i na njoj se insistira za sve usluge koje računovođa pruža u profesionalnom domenu, a američki Kodeks profesionalnog ponašanja i eksplicitno ističe potrebu objektivnosti kada računovođa kao stručnjak nastupa u sudskom postupku (AICPA, 2014). Ako se tome doda i da forenzički računovođa rizikuje svoju reputaciju ukoliko se njegovo mišljenje oceni kao pristrasno, mogla bi se očekivati posvećenost objektivnom pristupu. Ovo ponovo ukazuje na značaj afirmisanja profesije u kontekstu upotrebe računovodstvenih znanja u sudskim postupcima, jer pripadnost profesiji obavezuje, dok to nije slučaj sa onima koji nastupaju bez profesionalnog identiteta. S druge strane, računovodstvena profesija, konkretnije profesionalne organizacije moraju da imaju stalni fokus i da rade na etici svojih članova. Tome doprinosi i sada obavezno uključivanje etike u osnovnu profesionalnu edukaciju, kao i kontinuirano profesionalno usavršavanje.

Put ka efektivnijem radu i značajnijoj ulozi forenzičkih računovođa u sudskim postupcima sigurno leži u strukturiranom pristupu njihovoj edukaciji, koja treba da počne odgovarajućim akademskim obrazovanjem i nastavi profesionalnim razvojem. Regulisanje i osnaživanje profesije predstavlja sigurnu osnovu za sticanje profesionalnih znanja, kontinuirano

usavršavanje, kao i etičku svesnost i rezonovanje. Ipak bez obzira na prisutnost forenzičkih računovođa u sudskim postupcima, još uvek je razvoj profesije fragmentisan i nesistematičan, čak i u razvijenim zemljama, pout SAD-a gde postoji više različitih inicijativa na ovom polju. Dobro rešenje bi bio globalni pristup koji će imati legitimitet i biti zasnovan na kvalitetu uz uvažavanje specifičnosti nacionalnih zakonodavnih okvira i sudske prakse, ali za sada takvo rešenje još nije na raspolaganju. U sadašnjim okolnostima, zemlje koje tek razvijaju profesiju, poput Republike Srbije, mogu da uče na iskustvu drugih sa dužom tradicijom, te postave profesiju na dobrim osnovama.

ZAKLJUČAK

Finansijske i nefinansijske štete koje nastaju kao posledica prevara u finansijskim izveštajima čine urgentnim potrebu podizanja borbe protiv prevara u finansijskim izveštajima na kvalitativno viši nivo. U tom smislu postoji nekoliko pravaca aktivnosti na kojima bi trebalo delovati.

Prvo, neophodno je eliminisati postojeće slabosti u regulativi koje, moglo bi se reći, stimulišu vršenje prevara. Mislimo pre svega na mogućnost formiranja društava sa ograničenom odgovornošću sa osnivačkim kapitalom od 100 dinara, što je očigledan primer nerazumevanja suštine ograničene odgovornosti. Na taj način se institucionalno otvara prostor za prevare.

Drugi pravac aktivnosti je donošenje nove regulative koja će biti u funkciji preveniranja prevara i značajnijeg smanjenja šteta koje sada nastaju. Preduzeća se danas smatraju odgovornim ne samo za činjenje ekonomskog kriminala, već i za propuste da takvo ponašanje spreče (Garcia-Segura, 2024, 2). Dobar primer za to je donošenje Zakona o ekonomskom kriminalu i korporativnoj transparentnosti u Velikoj Britaniji, gde je novina uvođenje novog krivičnog dela "neuspeh u sprečavanju prevara" (*failure to prevent fraud*), između ostalog sa idejom da se odgovornost organizacija za loše sisteme internih kontrola podigne na viši nivo (*Economic Crime and Corporate Transparency Act, 2023, odeljak 199*).

Treće, potrebna su značajno veća ulaganja u savremene tehnologije koje će omogućiti pravovremeno otkrivanje prevara i doprineti smanjenju troškova. U tom smislu, neophodno je veće korišćenje adekvatnih softverskih paketa i veće korišćenje veštačke inteligencije koja neverovatnom brzinom može da obrađuje ogromne količine podataka i prepozna anomalije, što omogućava primenu proaktivnih metoda otkrivanja prevara, čime se povećava mogućnost njihovog sprečavanja.

Konačno, četvrto, podizanje kvaliteta institucija i regulatornih tela jer je to ključni preduslov efikasne borbe protiv prevara. U tom smislu, neupitna je potreba jačanja nezavisnosti ovih institucija. Zajedno sa tim neophodno je podizanje nivoa kompetentnosti zaposlenih, uključujući i forenzičke računovođe i prilagođavanje kvaliteta edukacije potrebama prakse, što podrazumeva transfer znanja i alata koji se mogu koristiti u detektovanju i preveniraju prevara. Dodatno, borba protiv prevara ne sme da bude deklarativna. Spremnost bezrezervnog delovanja u pravcu jačanja kapacitet u borbi protiv prevara biće vidljiva i po spremnosti stvaranja institucionalnog prostora za aktivno angažovanje forenzičkih računovođa u smislu sistematizacije radnih mesta u skladu sa potrebama. Verujemo da bi ulaganja u sve ove procese bila značajno manja u odnosu na koristi koje bi ovakve aktivnosti donele.

LITERATURA:

Abukhalaf, R., Aldridge, M., Smith, J. (2021) 'Methodological Deficiencies in the Expert Testimony of Forensic Accountants: A Qualitative Content Analysis of Judicial Statements Pertaining to Daubert Exclusions'. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 7(2), 109-132.

ACFE, 2018. (2018) *Report to the Nations*. Austin: Association of Certified Fraud Examiners, Inc.

ACFE, 2020. (2020) *Report to the Nations*. Austin: The Association of Certified Fraud Examiners, Inc.

ACFE, 2022. (2022) *Compensation Guide for Anti-fraud Professionals*. Austin: Association of Certified Fraud Examiners, Inc.

ACFE, 2024. (2024) *Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations*. Austin: Copyright 2024 by the Association of Certified Fraud Examiners, Inc.

AICPA, 2014. (2014) *Code of Professional Conduct*. American Institute of Certified Public Accountants.

Borges Tiago Campos, P., Bastosda Cruz, P. (2021) 'The most relevant skills of the expert accountant for the promoters of justice of the state public ministries and accountants of Brazil'. *New Challenges in Accounting and Finance*, 5, 67-78.

Buckhoff, T., Taylor, M. (2005) 'A case study of the role of the forensic accountant in a legal dispute'. *Journal of Forensic Accounting*, 6, 74-98.

Champagne, A., Shuman, D., Whitaker, E. (1991) 'An Empirical Examination of the Use of Expert Witnesses in American Courts'. *Jurimetrics*, 31, 375-392.

Craig, R., Reddy, P. (2004) 'Assessment of the expert evidence of accountants'. *Australian Accounting Review*, 14(1), 73-80.

Crain, M. A., Hopwood, W. S., Pacini, C., Young, G. R. (2015) *Essential of Forensic Accounting*. New York: American Institute of Certified Public Accountants, Inc.

Crumbly, L., Cheng, C. (2014) 'Avoid losing a Daubert challenge: some best practices for expert witnesses'. *ATA Journal of Legal Tax Research*, 12(1), 41-53.

Crumbly, L. D., Heitger, L. E., Smith, S. (2015) *Forensic and Investigative Accounting*. Chicago: CCH Incorporated.

Crumbly, L., Heitger, L. & Smith, S. (2015) *Forensic and Investigative Accounting*. Seventh ed. CCH Incorporated.

DiGabriele, J. (2008) 'An empirical investigation of the relevant skills of forensic accountants'. *Journal of Education for Business*, 83(6), 331-338.

Economic Crime and Corporate Transparency Act (2023).

Foster, S. D., Strauch, B. A. (2009) 'Auditing Cases That Made A Difference: McKesson & Robbins'. *Journal of Business Case Studies*, 1-16.

Garcia-Segura, L. A. (2024) 'The role of artificial intelligence in preventing corporate crime'. *Journal of Economic Criminology*, Tom 5, 1-5.

Grant, M. R., Visconti, M. (2006) 'The Strategic Background to Corporate Accounting Scandals'. *Long Range Planning*, Tom 39, 361-383.

IESBA (2022) *Handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants including International Independence Standards*. s.l.:International Federation of Accountants.

Jones, M. J. (2013) *Accounting*. Third ed. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.

Kasztelnik, K., Jermakowicz, E. K. (2024) 'Financial Statement Fraud Detection in the Digital Age - Artificial Intelligence versus Traditional Methodologies'. *The CPA Journal*, Volume March/April.

Malinić, D. (2008) 'Creative financial reporting as a source of information risks'. *Ekonomika preduzeća, Journal of Serbian Economists Association*, 181-193.

Muehlmann, B., Burnaby, P., Howe, M. (2012) 'The use of forensic accounting experts in tax cases as identified in court opinions'. *Journal of Forensic & Investigative Accounting*, 4(2), 1-12.

Mulford, C. W., Comiskey, E. E. (2002) *The Financial Numbers Game - Detecting Creative Accounting Practices*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

PwC, 2022. *Daubert Challenges to Financial Experts: A yearly study of trends and (2000-2021)*. PricewaterhouseCoopers.

Reilly, F. K., Brown, K. C., Leeds, S. J. (2018) *Investment Analysis and Portfolio Management*. Boston: Cengage Learning, Inc.

Rezaee, Z., Riley, R. (2010) *Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.

Sanchez, M., Zhang, S. (2012) 'The role of the expert witness in accounting fraud cases'. *Global Journal of Business Research*, 6(1), 103-111.

Schilit, M. H., Perler, J., Engelhart, Y. (2018) *Financial Shenanigans – How to Detect Accounting Gimmicks and Fraud in Financial Reports*. New York: Mc Graw Hill Education.

Skalak, S. L., Golden, T. W., Clayton, M. M., Pill, J. S. (2011) *A guide to forensic accounting investigation*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Springer, M. (2021) *The politics of Ponzi schemes: history, theory, and policy*. New York: Routledge.

Wolosky, H. (2004) 'Forensic accounting to the forefront'. *The practical accountant*, 37(2), 22-28.

Propisi

Zakon o računovodstvu (2020), Službeni glasnik RS, br. 73/2019 i 44/2021.

Zakon o reviziji (2019), Službeni glasnik RS, br. 73/2019.

Internet izvori

IFRS Foundation (2025) *Who uses IFRS Accounting Standards*. Dostupno na: <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/>

(pristupljeno: 24. april 2025.).

US Securities and Exchange Commission (2020) *General Electric Agrees to Pay \$200 Million Penalty for Disclosure Violations*. Dostupno na: <https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2020-312> (pristupljeno: 26. april 2025.).

Dejan MALINIĆ*
Savka VUČKOVIĆ MILUTINOVIĆ**

EFFECTIVENESS OF THE FORENSIC ANALYSIS OF FINANCIAL STATEMENTS IN FRAUD DETECTION AND PROSECUTION

Frauds in financial reports threaten the normal functioning of the economy, by undermining the trust that exists between companies that are obliged to report a true and fair view on their financial position and business performance, and all those parties that make economic decisions based on these reports. In this paper, we examine fraud in financial statements and the use of forensic analysis in fraud detection and prosecution.

The aim of the work is to shed light on the drivers of fraudulent financial reporting and to provide insight into the variety of related fraud schemes, as well as into forensic analysis instruments available for fraud identification and proving, and to point out some issues in the performance of forensic accountants in court and how to overcome them. We investigate which factors make it difficult to detect fraud in financial statements and which competencies enable forensic accountants to detect and then successfully present evidence of fraud in court.

The results show that some immanent characteristics of the financial reporting system, such as the much-needed accounting flexibility, at the same time open up space for manipulations, which can only be effectively identified with the specialized accounting knowledge of forensic accountants, who must master an arsenal of analytical instruments and at the same time avoid potential pitfalls in presenting an expert opinion in court.

* PhD, Full professor at the University of Belgrade – Faculty of Economics, <https://orcid.org/0000-0001-5525-1278> E-mail: dejan.malinic@ekof.bg.ac.rs.

** PhD, Associate professor at the University of Belgrade – Faculty of Economics, <https://orcid.org/0000-0003-1065-0683> E-mail: savka.vuckovic@ekof.bg.ac.rs.

In the end, without respecting the ethical standards of the accounting profession, and above all the principle of objectivity, potential bias can render the validity of professional opinion meaningless, which highlights the need for a continuous focus on ethics both in the education and practice of forensic accountants.

Keywords: financial statement fraud, accounting manipulations, forensic accountants, forensic analysis of financial statements, fraud detection, expert testimony, accounting ethics

© 2025 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)